

FARKAS MÁRIA ILDIKÓ
Károli Gáspár Református Egyetem

A népkultúra „felfedezése” és jelentősége a japán identitásban

Abstract

Folk culture as part of collective identity in Japan

The concept of *urusato* (a nostalgic feeling for an idyllic rural home) is still an important part of modern Japanese cultural identity, even though its image is linked to traditional folk culture. The idea is usually interpreted in the context of the Meiji modernisation period that took place at the end of the 19th century, although the origins of the importance of folk culture go back to the early 19th century formation of collective identity. In the Edo period, the cultural movement of *kokugaku* aimed at searching for the ‘original culture’ of Japan by studying ancient Japanese language, literature, myths, and history. ‘Culture’ as the common attribute of the community and ‘language’ as the primary bearer of collective identity played important parts in this process. The importance of the language of the common people also emerged; thus folk culture became included in discourses of identity, mainly in Hirata Atsutane’s works. During the period of modernisation in the 19th century, folk culture seemed to embody the original Japanese culture and tradition and became an important part of the Japanese identity, which can also be compared to the modernisation and identity discourses in East Central Europe at that time. The idea that the peasantry was untouched by modernisation was a widespread view in the 19th century; however, it gained a significant role only where modernisation was perceived as a foreign influence and/or pressure by society. In order to protect their own culture, communities often turned to rural, agricultural traditions when defining their cultural heritage. In addition to the modernisation context, the issue of folk culture as one of the most important foundations of collective identity can be linked to a long-standing theoretical debate on national development and the formation of national consciousness. Besides global modernisation and identity issues, this question can also be examined and interpreted in the context of the ‘cultural concept of nations’. This approach may provide an explanation to the long-standing tradition of folk culture in Japan today, manifested among other things in the idea of *urusato*.

Keywords: *Furusato*; *kokugaku*; Hirata Atsutane; cultural identity; Japanese folk culture

1. Bevezetés

Abe Shinzō 安倍晋三, Japán miniszterelnöke a Japánban 2016-ban tartandó G7-csúcstalálkozó bejelentésekor a helyszínt, Ise Shima-t¹ 伊勢志摩 úgy mutatta be, mint „Japán *furusato*-ja” ふるさと, azaz központja, eredete, lényege, „szíve”.² A kifejezést egyes kutatók a sintó politikai jelentőségének felelevenítésével, illetve az erre való törekvéssel hozták összefüggésbe,³ noha a *furusato* szó – bár nagyon szélesen értelmezhető és nehezen meghatározható fogalmat takar – nem hordoz politikai jelentést, ugyanakkor a japán kultúra egyik lényeges eleme.

A *furusato* (egy idilli, vidéki otthon vagy a „szülőföld” iránti nosztalgikus érzésként definiálva⁴) fogalma ma is fontos része a japán kulturális identitásnak, és így számos tudományos munka foglalkozik vele, értekezések vitatják értelmét, funkcióit és népszerűségének okát. Ami a definíciókat illeti, a *furusato* jelölheti a „szülőföldet” („régii falu”), erős érzelmi kötődéssel és nosztalgiával valami iránt, amely a modernizáció során elveszni látszott: az emberek harmonikus léte iránt. A *furusato*-t fel lehet fogni „premodern” jelenségként, szemben a „modern Japánnal”, amelyben a városi léthez olyan negatív jelzőket tulajdonítanak, mint a „hideg, mesterséges és dehumanizáló”, míg a *furusato* „meleg, természetes és humanizáló”.⁵ A *furusato* hatása az általa megidézett „hagyományos kultúra” képében és a tágabb értelemben vett „japán jellegzetesség” felfogásában rejlik; a *furusato* egy kívánatos életstílus-esztétikát jelenít meg (*soboku* 素朴): mesterkéletlen, rusztikus egyszerűséget, az erdős hegyek, a kanyargó folyó által vágott mezők és a nádtetős parasztházak környezetében.⁶ A *furusato* fogalma és képe egyértelműen a vidékhez és a hagyományos értelemben vett népi kultúrához kötődik, és a japán kultúra, sőt identitás fontos eleme. A fogalom eredetét általában a XIX. század második felében Japán Meiji-kori (明治) modernizációs folyamatán belül értelmezik; a gondolatot és magát a szót pedig általában a XX. század elejének néprajzkutatóihoz kötik (Yanagita Kunio 柳田國男 1875–1962 és Orikuchi Shinobu 折口信夫 1887–1953). Gyökerei, a népkultúra és a népi

¹ Az Ise nagyszentély a japán sintó központi, legszentebb helye, a sintó panteon főistenségének tartott Napistennő szentélye, császári rituálék színhelye.

² “The Ise-Shima Summit will be held next May, exactly 150 days from today. I intend to make this an opportunity to share with the world the appeal of Japan’s ‘furusato,’ or heartland – a place dear to many, away from bustling cities” (Abe Shinzō, 2015. december. The Prime Minister of Japan and His Cabinet). https://japan.kantei.go.jp/97_abe/actions/201512/28article1.html 伊勢...まさに日本の「ふるさと」です。 <https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/summit/ise-shima16/summit/message.html>

³ Larsson 2023: 6.

⁴ Morrison 2013: 2.

⁵ Morrison 2013: 2.

⁶ Robertson 1998: 116.

hagyomány meghatározó jelentőségének eredői azonban megtalálhatók a XIX. század eleji kollektív identitás kialakulásának a folyamatában, azon belül Hirata Atsutane 平田篤胤 (1776–1843) munkásságában. A XIX. századi modernizáció folyamatában a XX. század elején a japán felfogásban a népkultúra jellegzetességei a japán identitás részeként jelentek meg, amelynek hagyománya mind a mai napig él, többek között éppen a *furusato* ideájában is.

Jelen írás azt igyekszik bemutatni, hogy a XIX. század elején a falusi élet és népkultúra hogyan került be Hirata elképzelésében a japán kultúra és „jelleg” meghatározásának a diskurzusába, valamint a XIX–XX. századi nyugati típusú modernizáció során miért lett jelentős a hagyományt (Hirata értelemezésében) megtestesíteni látszó népkultúra a japán identitás megfogalmazásában. A kérdést az írás megkísérli szélesebb, részben globális, részben koncepcionális megközelítésű kontextusban is megvizsgálni és a kulturális identitás, valamint a „kultúrnemzet” fogalmi keretei között értelmezni.⁷

2. Kora újkori identitásformálódás

A kora újkori japán kollektív identitás-diskurzusok legjelentősebb irányzata, iskolája (vagy nevezhető akár mozgalomnak is) ma már a szakirodalom által vitathatatlanul elismerten a *kokugaku* 国学.⁸ Az Edo-korban 江戸 (1600–1868) kialakult eredetileg tudományos irányzat a japán történelmi művek és a klaszszikus irodalom filológiai vizsgálatára koncentrált, a korszak során azonban a *kokugaku* tanulmányok célja az ókori szövegek filológiai tanulmányozásától a japán kultúra jellegzetességeinek és az „egyedi japán ethosz” és spirituális identitás keresése felé tolódott.⁹ Célja így egyre inkább a japán hagyomány-

---

⁷ A fogalmakról és ezeknek a japán kultúrát érintő alkalmazhatóságáról, valamint a nemzetfogalom különböző felfogásáról (államnemzet és kultúrnemzet) részletesen lásd Farkas 2018: 16–17; 2018: 84–86; 2018: 147–151.

A kulturális identitás – az egy kultúrához való tartozás tudata – napjainkban a kulturális tanulmányok és a társadalomtudományok vitáinak fókuszában áll (Hall – du Gay [eds.] 1996). A közös történelmi múlt, a nyelv ismerete, a hagyományok és szokások mind-mind a kulturális önazonosság elemei, amelyekbe az egyén beleszületik, és amelyekben szocializálódik. A kulturális identitás ily módon a nemzeti identitással áll a legszorosabb kapcsolatban, de nem azonos vele, hiszen a kulturális identitás hely, nem, rassz, történelem, nemzetiség, szexuális orientáció, vallási elköteleződés, etnikai hovatartozás alapján is szerveződhet. A kulturális identitás bizonyos értelemben a modernista felfogásban (ahol nemzeti identitásról csak a modernizáció következtében beszélnek) a modernizációt megelőző kollektív identitást jelöli, amely a későbbi nemzeti identitás alapja lehet.

⁸ Burns 2003.

⁹ A legfontosabb munkák a kokugakuról: Harootunian 1988; Nosco 1990; Flueckiger 2011; McNally 2005; Teeuwen 2006; Burns 2003; Wachutka 2012.

nak az idegen eszméktől és gondolatoktól való „megtisztítása” és ezzel a japán kultúra és kollektív identitás meghatározása lett.

A *kokugaku* története, koncepciója és hatásai bizonyos szempontból a XVIII–XIX. századi kelet-közép-európai nemzetépítő mozgalmakkal mutatnak némi párhuzamot.¹⁰ Ennek a régióknak¹¹ a geopolitikai helyzete bizonyos szempontból és bizonyos időszakokban Japánéhoz hasonlítható: egy civilizációs központ periferiáján (vagy mellette) elhelyezkedve, egy kulturális hatalom befolyási övezetében éltek (Japán a kínai, Közép-Európa pedig a nyugat-európai kultúra hatása alatt, sőt befolyási övezetében), aminek egyik következménye az volt, hogy a „magas kultúra” (az elit kultúrája) gyakran kívülről származott, a hivatalnokok, a műveltek (és a tudomány) nyelve többnyire vagy részben „idegen” (kínai/német) volt. Az „idegen” kulturális befolyással szemben az etnikai csoportok vagy közösségek már a modernitás előtt elkezdték kialakítani saját identitásukat a saját nyelvükre összpontosító kulturális mozgalmakkal, őstörténetük és ókori történelmük feltárásával, ezzel megteremtve a nyelvi és kulturális viszonyaik által meghatározott kollektív identitástudatot. A XVIII. század vége és a XIX. század első fele a kollektív identitás meghatározó időszaka volt Közép-Európában, amikor a közösségek a „nemzet” fogalmához igyekeztek kötődni, és a nemzetet a nyelvi és kulturális azonosság által egyesített közösségként határozták meg.¹² A nyelvre és kultúrára összpontosító kulturális mozgalmak olyan szellemi megújulást hoztak létre, amely megalapozta a későbbi mozgalmakat a nemzeti identitások megfogalmazására.¹³

¹⁰ Japán és a közép-kelet-európai régió kora újkori identitás-diskurzusainak összehasonlításáról részletesen lásd Farkas 2018: 79–110.

¹¹ Európa harmadik történelmi régiója a nyugati és keleti zónák mellett: Közép- (vagy Kelet-Közép-) Európa, amely a nyugati fejlődés része, de sajátos jegyekkel és más modernizációs rendszerrel, saját hagyományokkal és kultúrával, ahol „kis- és közepes méretű népek próbálják érvényesíteni identitásukat az erősebb szomszédokkal szemben. [...] Röviden: Közép-Európa földrajzi régiója, [...] megteremtette a lehetőséget egy olyan történelmi régió számára, amelynek különböző elemei az események alakulásának megfelelően a szétesés vagy integrálódás felé mozdultak el” (Okey 1992: 105). Ez az írás nem tartalmazhatja a Kelet-Közép-Európával kapcsolatos vitákat és nézeteket, de megemlíthet néhányat a legfontosabb munkák közül, amelyek egy harmadik európai régió létezéséről szólnak: Szűcs 1983; 1988; Horel 2009; Okey 1992; Cornis-Pope – Neubauer 2004.

¹² Farkas 2018: 82–88.

¹³ Miroslav Hroch cseh történész és politológus a közép-európai „nemzeti ébredést” a nemzeti fejlődés különböző fázisokon keresztüli absztrakt sematizálásával írta le. Három időrendi szakaszt határozott meg a nemzet létrehozásában: az A fázis a „tudományos érdeklődés időszaka”, a B szakasz a „kulturális mozgalom időszaka”, végül a C szakasz a „politikai nemzeti mozgalom”. „A legkorábbi szakasz az az időszak volt, amikor [...] az etnikai csoport, annak kultúrája, múltja, természeti állapota, szokásai és így tovább tudományos érdeklődés tárgyává vált. Ebben a fázisban az alapvető nyelvi normák keresése és megfogalmazása, valamint a történelmi összefüggések felkutatása történt meg; röviden: a potenciális nemzetet tudomá-

Közép-Európában a XVIII. század végén és a XIX. században virágoztak fel az etnikai csoportok kollektív identitásának megfogalmazását célzó kulturális mozgalmak, ezzel egy időben Japánban a *kokugaku* kulturális mozgalma is ugyanezt tette az ősi japán nyelv, irodalom, mítoszok, történelem és politikai ideológia feltárásával, tanulmányozással és újraélesztésével, így meghatározva a „japánság” körvonalait.¹⁴ Hasonló érvelési motívumok azonosíthatók az identitás-diskurzusokban Japánban és Kelet-Közép-Európában: a „nyelv” mint a kollektív identitás elsődleges hordozója, a nyelv meghatározó szerepe a kultúrában,¹⁵ a „kultúra” mint a közösség fő közös tulajdonsága; és hasonló törekvések az anyanyelv, a saját kultúra és az eredeti hagyományok feltárására, keresésére és fejlesztésére.¹⁶ A japán *kokugaku* kutatóinak hasonló elképzelései voltak a nyelv kulturális identitásban betöltött szerepéről.¹⁷ Ahogy Burns megjegyzi, „az eredeti, hiteles japán” nyelv eszménye hatékony eszköz volt a kulturális identitás magyarázatára és ezáltal megteremtésére.¹⁸

A kulturális identitásról szóló diskurzusban a népnyelv jelentősége, „rehabilitációjának” a szükségessége is hangot kapott. A tudósok részben a nyelv autentikus (vagy legalábbis annak tartott) formáinak visszaszerzésére, részben pedig a népnyelvnek a „magaskultúra” (általában az idegen kulturális központ) nyelveinek dominanciája alóli „emancipálására” tettek erőfeszítéseket. Az akkori népnyelv ezeken a vidékeken főként az írástudatlan paraszti népesség nyelve volt, akikről úgy gondolták, hogy az „ősinek” tekintett nyelvhasználattal megőrizték a közösségek nyelvi örökségét és így a közösségek kulturális identitását.¹⁹ A közösség nyelvi meghatározása a XIX. század elején hamarosan integrálta a parasztságot; sőt nyelvükre, mint a kulturális identitás „alapjára” helyezte a hangsúlyt.²⁰ A népnyelvet beszélő paraszti kultúrát ősinek, az egész etnikum hagyományörzőjének és őshonos kultúrájának tekintették, szemben az elittel (arisztokratákkal, olykor a városlakókkal is), akik a külföldi kulturális

---

nyosan határozták meg azon egyedi jellemzők szerint, amelyek megkülönböztethették azt a többi csoporttól” (Hroch 2007: 9). Fontos összefoglalás a kérdésről: Hroch 1996: 78–97.

¹⁴ A *kokugaku* mint a japán kollektív, kulturális identitás megfogalmazásának mozgalma témájához lásd főként Burns 2003.

¹⁵ Niederhauser 1981: 45. Joachim Lelewel lengyel tudós 1836-ban írta: „A nyelv becses nemzeti vagyont, és minden szláv nemzetnek odaadással kell művelnie, mert gondolataikat és elképzeléseiket fejezi ki” (Lelewel 2007: 36–37); Josef Jungmann cseh tudós 1806-ban azzal érvelt, hogy „(...) a nyelv az, ami meghatározza a nemzeteket és hazájukat” (Jungmann 2007: 106–111).

¹⁶ Az összehasonlítás részletes kifejtését lásd Farkas 2018: 43–110.

¹⁷ Farkas 2013: 14–15.

¹⁸ Burns 2003: 12.

¹⁹ Kitromilides 2006: 45–56, 48.

²⁰ A nép nyelvének jelentőségéről a cseh nyelv újjászületésében lásd Malý 2007: 69. A japán és kelet-közép-európai szövegek összehasonlításáról lásd Farkas 2016: 51–86.

központhoz kötődve „idegen” mintákat követtek.²¹ „A kultúrában és a hagyományban az őshonos vonások határozták meg a nemzet történelmi identitását, és olyan autonóm értéket jelentettek, amelyet nem kellett racionálisan igazolni.”²²

Kelet-Közép-Európában a XIX. században megindult a paraszti élet, a népköltészet, a szertartások és a viseletek feltárása, kutatása, a népi irodalmak gyűjtése és tanulmányozása, és ezek alapján koherens kép alakulhatott ki a közösségek népi kultúrájáról. A kutatók és a közvélemény körében is általános meggyőződéssé vált, hogy a parasztság megőrizte a közösség ősi és autentikus kultúráját, és ez tükrözi a csoport kollektív identitását, amely a nemzeti eszme felemelkedésével a nemzeti identitás alapjául szolgált.²³ A nemzeti szimbólumok elemei származhattak a nyelvből (mondák, versek), folklórból, szokásokból, a jellegzetes tájból, az adott népcsoportra jellemzőnek tartott mentalitásból, gasztronómiából, állatokból, szakrális helyekről, mítoszokból, legendákból, történelemből, hősökből; kiterjedtek a közösség társadalmi, anyagi, területi stb. megkülönböztető jegyeire, és a csoporthoz való egyenrangúság érzését biztosították a közösség tagjainak.²⁴ A nemzeti jelképek egyik legfontosabb alkotóeleme a „szülőföld” képe lett, amely nemcsak kivételesen vagy egyedülállóan szépnek, hanem szentnek is számított (amint azt egyes kelet-közép-európai nemzeti himnuszok ma is mutatják).²⁵ Ezeket a nemzeti érzelmekhez szorosan kapcsolódó fogalmakat és eszméket jól érzékelteti Kelet-Közép-Európa XIX. századi romantikus költészete, a haza szépségét dicsérő versekkel (amelyek közül több is nemzeti himnusz lett)²⁶ vagy a szülőföldhöz kapcsolódó érzelmek kifejezésével.²⁷ A népkultúra mint a közösség eredeti, valódi kultúrájának megőrzője, illetve a falusi élet mint a tiszta és hiteles életforma mintája felfogásában párhuzamot vonhatunk ezen mozgalmak és a japán *kokugaku* tudós és ideológus Hirata Atsutane nézetei és munkássága között.

3. Hirata és a népkultúra

Japánban a 18. századi *kokugaku* a japán irodalom, nyelv és vallásgyakorlat ősi (ókori, a kínai kulturális befolyás előtti időkből származó) formáira összpontosított, mint az „igazi” japán kultúra forrásaira. A XIX. század elején azonban

²¹ Hofer 1995: 64–81, 65.

²² Jedlicki 1999: 22.

²³ Hofer 1995: 64.

²⁴ Kiss Gy. 2011: 33.

²⁵ Kiss Gy. 2011: 86.

²⁶ Josef Kajetán Tyl: *Hol vagy hazám?* (cseh himnusz, 1834), Antun Mihanović: *Gyönyörű hazánk* (horvát himnusz, 1835) (Kiss Gy. 2011: 184–194).

²⁷ Lásd erre például Petőfi Sándor költeményeit (*Az Alföld, Szülőföldemen*).

Hirata Atsutane 平田 篤胤 (1776–1843)²⁸ a parasztságot, a népi kultúrát és a vidéki életet kezdte egyre inkább azonosítani az eredeti japán kultúrával („Ósi út”, Kodō 古道).²⁹ Hirata Atsutane is kapcsolódott a nyelv kiemelt szerepét hangsúlyozó *kokugaku* tudósokhoz, miszerint a nyelv „Japán szellemét” tükrözi,³⁰ de ő már meg volt győződve arról, hogy ez a nép által beszélt nyelv.³¹

Hirata Atsutane nézeteinek jelentősége vitathatatlan mind a *kokugaku* irányzatában, mind a modern japán identitás kialakításának folyamatában, és noha szerepét a különböző korok más-más politikai és ideológiai meghatározottságában eltérően, sőt pozitív és negatív értelemben is eltúlozva értékelték, napjainkban kiegyensúlyozottabb tudományos elemzések értelmezik munkásságának jelentőségét.³² Hirata megjelenésével a *kokugaku* irányvonala többfelé ágazott. Míg Keichū 契沖 (1640–1701), Kamo no Mabuchi 賀茂 真淵 (1697–1769) és Motoori Norinaga 本居 宣長 (1730–1801) a *kokugaku* fő intellektuális vonalához tartozott filológiai módszertani szempontból, Hirata ezzel szemben nem az ókori történelemre vonatkozó létező történetírói hagyomány szerint vizsgálta az ókori műveket (*Kojiki* 古事記, *Nihonshoki* 日本書紀), hanem a különböző narratívák egyesítését és ezáltal az ókori történelem revízióját és helyreállítását tűzte ki célul.

Hirata informális, a kor szellemiségét – és mondhatjuk, a japán identitás megfogalmazását – a hivatalos kereteken túl vagy akár azon kívül is befolyásoló hatását mutatja népkultúrával kapcsolatos tevékenysége, ezt még azon szakirodalmi összegzések is elismerik, amelyek egyébként Hirata politikai ideológiai jelentőségét nem vagy alig ismerik el, vagy éppen kifejezetten negatívan értékelik munkásságát.³³

3.1. A népi hiedelemvilág

Hirata már az 1790-es évektől felfigyelt a vidéki nép életére, történeteire, legendáira.³⁴ A népkultúra elemeinek összegyűjtésével megelőlegezte a japán etnográfia megteremtőjének tartott Yanagita Kunio (1875–1962) és Orikuchi Shinobu (1887–1953) XX. századi tevékenységét.³⁵ Ugyanakkor Hirata folklór-

²⁸ Harootunian 1988: 199–204.

²⁹ Harootunian 1988: 17, 23.

³⁰ A japán nyelv jelentőségéről a *kokugaku* diskurzusában lásd Burns 2003: 68–101.

³¹ Harootunian 1988: 186.

³² Harootunian 1988; Mitsumatsu 2020; Yoshida 2012; Yoshida 2016; Miyachi 2004; Miyachi 2015.

³³ Hirata életútjáról, nézeteiről és értékeléséről részletesebben lásd Farkas 2024.

³⁴ Harootunian 1988: 122.

³⁵ Farkas 2020.

ral kapcsolatos munkásságát csak az utóbbi időben kezdik kutatók a japán vallás és hiedelemvilág kutatásával is összekapcsolni, mert a XIX. század végétől a népi hiedelmekről, démonokról, szellemvilágról szóló leírásait a „babonáság” kategóriájába sorolták, és nem foglalkoztak vele tudományosan.

Hirata 1820-tól kezdte lejegyezni beszélgetéseit egy Torakichi nevű fiatal sámánnal,³⁶ aki természetfeletti utazásokról, *tengu*-kkal³⁷ 天狗 való találkozásokról és más „csodálatos” eseményekről mesélt neki.³⁸ Hirata *Senkyō ibun* 仙境異聞 (Csodálatos történetek a „másik” világból, 1822) című művében a Torakichi-vel készített beszélgetései állnak, amelyeket úgy írt le, mintha a sámán történetei empirikus bizonyítékok lennének a természetfeletti világ létezésére. Mindezeket a természetfeletti történeteket, mítoszokat később beépítette nagy munkájába, a *Koshidenbe* 古史傳.³⁹ Újabb kutatások hangsúlyozzák a *Senkyō ibun* jelentőségét,⁴⁰ amelyet a XIX. századi Japánban, a modern néprajztudomány kialakulásának idején figyelmen kívül hagytak a „természetfölötti” hangsúlyozása miatt.⁴¹ Hirata folklórral kapcsolatos munkásságát a későbbiekben sem kapcsolták össze a japán vallásosság kutatásával, és csak az újabb kutatások értékelik Hirata munkáit a népi vallásosság, a hiedelemvilág és az okkultizmus kutatásához való hozzájárulásként. A *Senkyō ibun* nagy részét a XIX. század eleji japán népi vallásos hit és gyakorlat feljegyzése alkotja, így értéke az újabb vélemények szerint megkérdőjelezhetetlen a Tokugawa-kor valósi életének pontosabb megértésében.⁴²

A korábbi értelmezések Hirata népi kultúrával kapcsolatos munkáit azok misztikus és spirituális jellege miatt a XIX. századi modernizációs törekvésekkel szemben állónak tekintették. Wilbur Hansen azonban hangsúlyozza, Hirata-nak az a törekvése, hogy a japán „lelkiséget” az egyszerű népben, a parasztságban

³⁶ Kozó Torakichi egy fiatal (14 éves) edo-i utcagyerek volt, aki 1817-ben eltűnt, majd 1820-ban változatlan megjelenésben felbukkant, és azt állította, hogy időközben a *tengu*-k között élt, és megtanulta a tudományukat. Hirata Atsutane a házába fogadta a fiút, aki évekig nála lakott, és hosszú beszélgetéseket folytattak a *tengu*-k és más természetfeletti lények világról, amelyet Hirata „A másik világnak” nevezett.

³⁷ A *tengu* a japán folklór ismert lénye, általában férfialakként ábrázolták, madárszerű fejvel vagy vörös arccal és hosszú orral. A hegyek védelmezőinek számítottak, a buddhizmus ellenfeleinek, akik gyakran gyerekeket raboltak, de lehettek védelmező démonok is bizonyos helyeken. Egyes nézetek a *yamabushi*-khoz 山伏, a hegyi emberekhez kapcsolták őket, akik elvonultan, remeteként vagy aszkétaként éltek a hegyekben és erdőkben, varázslással, gyógyítással, ördögűzéssel, jóslással foglalkoztak.

³⁸ Hansen 2008; 2006: 337–372.

³⁹ Hardacre 2017: 338. Hirata ebben a munkájában összegezte teljes rendszerét, 1811-től gyakorlatilag haláláig írta. Tanítványai fejezték be és adták ki 1911-ben.

⁴⁰ Hansen 2008: 2–3.

⁴¹ Hansen 2008: 5.

⁴² Hansen 2008: 3.

keresse és találja meg, éppen a japán vallás és kultúra felfogásának „demokratizálását” jelentette.⁴³ Hirata népkultúra iránti érdeklődése, a népi hiedelemvilág feljegyzése olyan rétegeknek adott hangot, amelyek korábban nem voltak láthatóak a japán kultúrában.⁴⁴ Ugyanakkor a japán kultúra „misztikusságának” képe is köthető Hirata munkáihoz, aminek szintén mind a mai napig érezhető a hatása.⁴⁵

3.2. A mezőgazdasági termelés

Hirata számára az „ősi út” eszméje a hétköznapi, mindennapi életre összpontosult, ezt olyan hiteles és természetes valóságnak tartotta, amelyet követve meg lehet szabadulni a kultúra korlátaitól és annak az egyszerű és tiszta életet romboló hatásaitól. A kultúra kereteiből kikerülve vissza lehet térni az istenségek, a föld és a nép közötti természetes és közvetíten kapcsolathoz, ismét azonosulni lehet a tiszta valósággal, a nép egyszerű életmódjával és tiszta érzéseivel.⁴⁶ Hirata Atsutane koncepciója az volt, hogy az „ősi út” – amelyet az eredeti japán kultúra visszaállítása érdekében kell felkutatni, tanulmányozni, majd rekonstruálni – a mezőgazdasági termelést, a vidéki életet jelenti, amelyet az egyszerű nép, a parasztság követett és őrzött meg.⁴⁷ Mint írta: „Ha a mezőgazdaságra gondolunk, azt meg kell becsülni. Sőt, a rizstermesztésen alapuló földön élő japánoknak meg kell ismerniük országuk alapjait.”⁴⁸

Hirata kiemelt hangsúlyt fektetett a rizstermesztésre, mint a termelés alapvető életfenntartó elemére és a rizsre mint alapélelmiszerre, amelyet nézete szerint a japán *kami*-k 神 biztosítottak a japán nép számára. A rizstermesztésből élő faluközösségeket testületnek, önkormányzattal rendelkező, önálló, szorosan együttműködő és szervezett egységnek tartotta.⁴⁹ A falvak családi háztartása (*ie* 家) alapján rekonstruálta (esetenként megalkotta) az ősök és a védőistenségek tiszteletének vallási gyakorlatát; amely így az *ie*-k egységét magában foglalva a kollektív istentisztelet központjává és egyben a társadalmi rend modelljévé (falusi társadalom) lett.⁵⁰

A koncepció az *ie*-ről, mint az őstisztelet és a közösség (és az egész társadalom) alapvető egységéről az Edo-korszakban és azt követően egyre nagyobb

---

⁴³ Hansen 2008: 4.

⁴⁴ McNally 2005: 259.

⁴⁵ Hansen 2006: 339.

⁴⁶ Harootunian 1988: 37.

⁴⁷ Harootunian 1988: 185.

⁴⁸ Harootunian 1988: 159.

⁴⁹ Harootunian 1988: 243–244.

⁵⁰ Harootunian 1988: 203–207.

teret és jelentőséget kapott, és ez még a XX. században is fókuszban maradt (például Yanagita Kunio vagy Murakami Yasusuke 村上 泰亮 az 1980-as években).⁵¹ A kis falusi gazdálkodáson alapuló társadalom koncepciója kapcsolódott Japán klímájához, a természeti környezethez (*fūdo* 風土), a társadalmi szerveződés jellegzetes formáihoz és az őshonos istenségekhez.⁵² „Úgy tűnik, hogy a kemény munka és a takarékoság a világ parasztságára jellemző érények, de a japán gazdák körében talán túlságosan is jelen voltak” – állapította meg az Edo-kor jeles kutatója.⁵³ Még ideológiák, vallási vagy etikai mozgalmak is alakultak azzal a céllal, hogy megerősítsék ezeket az értékeket a parasztság körében (*Shingaku* 心学, *Hōtoku* 報徳 mozgalmak), amelyek szorosan kapcsolódtak a családi rendszerhez és a gyermeki engedelmesség kötelességéhez.⁵⁴ Ezen elemek a nyelv jelentőségével együtt a kora újkori japán kollektív identitás alapvető részei lettek.

3.3. A „japán etika”

Hirata Edo-ban a városi élet frivolságával szembesült, és élesen támadni kezdte a morál lazulását, a *gesaku* 戯作 szórakoztató irodalmat, a szamurájok léha életmódját, és ezzel szembeállította főként a vidéki „egyszerű emberek” erkölcsös, szorgalmas munkavégzéssel teli életvitelét.⁵⁵ Az egyszerű nép mindennapi életét autentikus és természetes realitásként kezelte, amelyet nem befolyásolt bármilyen (idegen) kultúra hatása, így az ehhez való „visszatérés” az emberek földhöz, természethez és istenekhez való természetes és közvetlen viszonyának a helyreállítását tette volna lehetővé.⁵⁶ Hirata az „egyszerű embereket” (*bonjin* 凡人, *tadabito* 直人) felbecsülhetetlen értékű tudás forrásának tekintette az Ősi Útról, azt állítva, hogy a *kami*-k 神 nyelve közöttük található. Ez az idea elősegítette a népkultúra elemeinek és magának a „nép” fogalmának a megjelenítését a „magas” kultúrában⁵⁷ és a népi vallásosság jelenségeinek kapcsolatba hozását vagy azonosítását a *shintō* 神道 elemeivel. Hirata munkáiban kiemelt szerepet kapott a mindennapi élet vallásos tisztelettel övezett részeként az *ie* 家, a család

⁵¹ Harootunian 1988: 245; Murakami 1984: 302–312; Murakami 1994.

⁵² Havens 1974: 22. Japán földrajzi és klimatikus viszonyainak meghatározó jelentősége a japán kultúra jellegzetességeinek kialakulásában a mai napig élő idea (Ito 1997).

⁵³ Bellah 1985: 126.

⁵⁴ Bellah 1985: 127.

⁵⁵ Harootunian: 1998: 121.

⁵⁶ Hardacre 2017: 337.

⁵⁷ Ez az idea, miszerint a népkultúra az eredeti egyszerű, természetes, romlatlan viszonyrendszer mutatja az ember és természet, az ember és isten egységében, több más kultúrának is jelentős tézise, akár már az európai antikvitásban, a klasszicizmusban vagy a romantikában vagy a XIX–XX. századi nativista mozgalmakban. Erről részletesen lásd Farkas 2020: 195–214.

egysége, az ősök és a családi *kami*-k tisztelete, a faluközösség jelentősége és a mezőgazdasági termelés mint az élet alapja. A vallásos tisztelet színhelye a család (az *ie*, őseivel és védőistenségével) lett, a családok összességéből álló falu pedig a közös ősökkel és védőistenségekkel a közösségi vallásos gyakorlatok terét alkotta. A mezőgazdasági termelés, pontosabban a rizstermelés a japán élet, a japán faluközösségi tevékenység és így a vallásos tisztelet alapjává emelkedett.⁵⁸ A Hirata által felvázolt hiedelemvilág a védelmező *kami*-kkal a sintóra épülő népi vallás alapja lett, amely hozzájárult a japán vidék közösségi szerveződésének megerősítéséhez. Mindezzel Hirata nagyon jelentős szerepet játszott a modern japán identitás megformálásában.⁵⁹

3.4. Hirata nézeteinek terjedése

Hirata tanításait először Edo-ban, illetve a városi népesség körében terjesztette előadásai, iskolái és munkái révén, de az 1820-as évektől egyre erőteljesebben figyelt a vidéki népességre, és egyszerű nyelvezetet használva számukra fogalmazott meg számos írást, olykor az általa bírált *gesaku* irodalom nyelvezetének mintájára.⁶⁰ Hirata műveinek és így tanításainak terjedését elősegítette, hogy a kora újkori Japánban kiemelkedő volt a műveltség magas szintje.⁶¹ Kiterjedt kommunikációs rendszer alakult ki, amely az új politikai, gazdasági és kulturális információt a társadalom széles rétegeiben terjesztette.⁶² Sőt vidéken is jártak a könyvárusok, és voltak kölcsönkönyvtárak a vidéki városokban is. Tudós értekezések, politikai pamfletok, szépirodalmi alkotások, vallási szövegek, gyógyászati útmutatók váltak széles körben hozzáférhetővé szerte az országban.⁶³ A vidéki gazdáknak szóló, tartományi tudósok által írott mezőgazdasági kézikönyvek (*nōsho* 農書) kiadóival az 1820-as években kötött megállapodása eredményeként Hirata Atsutane ezekben a kiadványokban kifejthette nézeteit a mezőgazdaság, azon belül is a rizstermesztés szakrális jelentőségéről, a földművelésnek az istenekhez köthető kapcsolatáról, mindennek teológiai hátteréről, a falusi társadalom és életforma „igazi japán” jellegéről. Ezek a

---

⁵⁸ A rizstermesztés mint a japán társadalom szerveződésének és a japán kultúrának az alapja máig élő gondolat: Wojtan 1993.

⁵⁹ Hansen 2008: 4.

⁶⁰ Harootunian 1988: 121.

⁶¹ Az általános oktatás nemcsak a felső rétegek (szamurájok) számára volt elérhető, hanem a városlakó, sőt a vidéki köznép számára is (Katsuhisa 1991: 118–119).

⁶² Katsuhisa 1991: 97.

⁶³ Az 1780-as években a bestseller könyvek akár tízezer példányban is elkelték (Burns 2003: 27). Hirata *Tama no mihashira* 靈能真柱 című munkája 1868-ig több mint tízezer példányban kelt el.

kézikönyvek olyan rétegeket értek el, amelyek máshogyan nem tudtak volna megismerkedni a *kokugaku* tanításokkal, és amely rétegek mindezzel hangot is kaphattak a közgondolkodásban és a közéletben, és ezzel saját identitásukat is kifejezhették.⁶⁴ Mindez széles körű ismertséget biztosított Hirata tanításainak, és a későbbiekben is meghatározó hatással volt a japán identitás megfogalmazásában, a rizstermesztésnek és az ehhez kötődő állhatatos munkavégzésnek a japán társadalom alapjaként és erkölcsi kereteiként való meghatározásában.

4. A népkultúra és a modernizáció – „vidéki nosztalgia” vagy az identitás része?

A „vidéki nosztalgia” szinte „univerzális” jelenséggént fogható fel, amely több társadalomban, különböző időszakokban is jelentkezett, esetenként eltérő indokokkal és elemekkel. A XVIII. század végén és a XIX. század elején Európában a romantika nagymértékben befolyásolta és meghatározta az ipari forradalom során elvesztettnek hitt „harmónia” iránti nosztalgia kialakulását és ennek társadalmi és politikai következményeit, beleértve a természet és a tudomány racionalizálását és a felgyorsult fejlődést. A régi tradicionális kötelékek gyengülése miatt megbomlott a harmónia, és ez az egyén „valahová tartozásának” érzésével párosulva bizonytalansághoz, társadalmi elidegenedéshez és elmagányosodáshoz vezetett, ami felerősítette a biztonság és az „összetartozás érzése” iránti vágyakozást.⁶⁵ A múlt egyes részeit (főként az erősnek tekintett társadalmi és közösségi kapcsolatok) az „aranykor” mítoszával eszményítették, amely szerint akkor az emberek még őszinték és önzetlenek voltak. A „romlatlan” emberek keresése a jelenben az egyszerű vidéki nép és kultúrájának a „felfedezéséhez” és idealizálásához vezetett, amelyben a vidéki életet tisztának, egyszerűnek, az emberek közötti erős társadalmi kötelékekkel és a természettel harmonikusnak tekintették.

A XIX. századi modernizáció során, amelyet Japánban és Közép-Kelet-Európában a „modern Nyugathoz való felzárkózás” politikai-társadalmi reformprogramjával valósítottak meg, „egy tudatos modern nacionalizmus épült ki a

---

⁶⁴ A *kokugaku* Motoori Norinaga irányzatát követő tudósai nem is nézték jó szemmel ezt a „népszerűsítést”, nem tartották tudományos teljesítménynek, erre viszont Hirata azzal válaszolt, hogy büszkén hirdette magáról, ő nem tudós, akiknek a munkásságát nem tartotta sokra, mert nem váltak az emberek javára, nem szolgálták a közösséget, és/vagy csak idegen gondolatokat ismételtettek (konfucianus, buddhista), vagy csak az ősi Japánnal foglalkoztak, nem az akkori emberekkel és kérdésekkel. Ezzel szemben ő, Hirata, a kor embereihez szólt, a kor kérdéseivel, és az „igazi japán út” (erkölcs és szellemiség) felélesztésével (Harootunian 1988: 122).

⁶⁵ Hroch 2007: 5.

meglévő kulturális közösség fogalmának alkalmazásával”.⁶⁶ A modernizációtól érintetlen parasztság eszméje Európában (Európa nyugati, közép- és keleti felén is) és a XIX. században Japánban is elterjedt, bár eltérő értelmezésekkel és következményekkel.⁶⁷ Az eltérés éppen abban látható, hogy bár a „város-vidék” ellentét szinte minden kultúrában (és korban) megjelent, a paraszti világ és a népkultúra (életforma, folklór) nem mindenhol lett a nemzeti identitás fontos vagy akár alapvető része. A lényegi különbség tehát az, miért lehetett bizonyos régiókban kiemelten fontos a népkultúra mint a kollektív identitás része? Ez a kérdés a régiók sajátos fejlődésével, modernizációs tapasztalataikkal és a kollektív identitások eltérő kialakulásával függ össze. Míg a társadalmak iparosodásra adott válasza szinte globálisan tartalmazta és tartalmazza a vidéki nosztalgia egyes elemeit (a témában a XIX. századi brit vidéki nosztalgiától egészen a mai kínai vagy dél-amerikai érzelmekig találunk esszéket), jelentős különbségek voltak abban, hogy a társadalmak hogyan reagáltak erre az identitás-diskurzusok esetében. Ahol a modernizációt (amely erősen kötődött az iparosodáshoz és az urbanizációhoz) idegen befolyásnak és/vagy nyomásnak, azaz „kívülről jövőnek” tekintették és tapasztalták, ott az őshonos kultúrára nézve ezt fenyegetőnek tartották. Ez a tapasztalat arra készítette e társadalmak értelmiségét, hogy a saját kultúra védelmére és megőrzésére koncentráljanak („nativizmus”), és egyértelműen határozzák meg a közösségek kulturális örökségét és kollektív identitását. Amikor a modernizáció a XIX. század második felében elérte Kelet-Közép-Európa és Japán régióit, ezeknek a régióknak a társadalmi szembesültek a nyugati gyors modernizáció programjával és az identitás újradefiniálásának a problémáival a nemzeti eszme és a nacionalizmus növekvő fontosságának a korszakában, és mindez hasonló viták megjelenését és elterjedését eredményezte a kihívásra adott válaszok tekintetében. A lehetséges reakciók sora a teljes elutasítás szélsőségétől (az ebből eredő kulturális elszigetelődési kísérletek, etnocentrizmus, idegengyűlölet) a határtalan elfogadásig és azonosulásig terjedt; azonban még a nem szélsőséges megközelítés is szembesült azzal a dilemmával, hogyan lehet (a nyugatiasodáshoz szorosan kapcsolódó) modernizációt úgy adaptálni, hogy közben az adott közösség ne veszítse el identitását és kultúráját.⁶⁸ Ezekben a diskurzusokban a saját kultúrát és hagyományokat gyakran a vidékkel, a mezőgazdasággal és a patriarchális társadalmi viszonyokkal azonosították, mert a parasztságot a modernizáció által nem érintett társadalmi rétegnek látták.⁶⁹ A népkultúra az ókortól változatlan, a történelemtől és a különböző kulturális hatásoktól érintetlennek számított, így

---

⁶⁶ Burns 2003: 225.

⁶⁷ Scheiner 1998: 68.

⁶⁸ Jedlicki 1973: 63.

⁶⁹ Jedlicki 1973: 69.

az újonnan meghatározott nemzeti kultúra gazdag tárházát jelentette a legendák, népmesék, mítoszok, versek, dalok, balladák, szokások összessége, valamint a népművészetből eredő vagy a vidéki tájjal azonosítható szimbólumok, amelyek a nemzetépítés korszakában váltak rendkívül fontossá.⁷⁰

Japánban a Meiji-korban 明治 hasonló elképzelések merültek fel a (nyugati) modernitás következményeivel való szembenézés során. A Meiji-korszak első évtizedeiben a nyugati kultúrák Japánba való gyors és gyakran korlátlan beáramlása azzal a következménnyel is járt, hogy Japánban szükségesnek érezték, hogy újragondolják saját nemzeti kultúrájukat;⁷¹ ezért az 1880-as évektől egyre inkább érvényesült a japán hagyományok és értékek „újrafelfedezésére” és/vagy „megőrzésére” irányuló törekvés. Az „igazi” japán értékekkel és erkölccsel rendelkező modern identitás megteremtésére irányuló törekvésekben (a császárközpontú állami *shintō* mint ideológia és a konfucianizmus mint erkölcsi útmutató elképzelései mellett) a népkultúra elemei, mint lehetséges alapok, kiemelt szerepet kaptak az egész japán nép közös hagyományaként. A XIX. század végén tanulmányozták, gyűjtötték és lejegyezték a japán folklórt (mondákat, legendákat és mitológiai történeteket). Gyerekeknek megfelelő kiadások is megjelentek illusztrációkkal, bemutatkozó szövegekkel, dalokkal, versekkel kiegészítve.⁷² Az 1890-es években a folklóralapú gyermekirodalom összeállításának egyik legfontosabb célja a hazaszeretet, a büszkeség, az erény és a japánság ösztönzése volt.⁷³ (Ezek a legendákon és mitológiákon alapuló népmese- és történetgyűjtemények megelőzték Yanagita Kunio és Orikuchi Shinobu későbbi folklórtanulmányait.⁷⁴)

A vidéki társadalom rendszere olyan modellt nyújtott az állam és a társadalom felépítésére, amely a lojalitás közös alapja lehetett az országban mindenki számára.⁷⁵ A hagyományosnak tekintett japán munkaerkölcs és életfelfogás (takarékoság, kötelesség, kemény munka és faluközösségi lét) fontosságáról („a nemzet gerince”), egy politikai ideológia is kialakult a XX. század elején.⁷⁶ A *nōhonshugi* 農本主義 („agrárizmus”) egy ideális japán társadalmi és politikai rendet képviselt, amely a földművelésre és a vidéki társadalomra mint a japán civilizáció alapjára épült.⁷⁷ Szilárd meggyőződése volt, hogy a rizstermesztés képezi a japán kultúra egyedi tulajdonságait, a falusi közösségek mintául

⁷⁰ Hofer 1995: 71.

⁷¹ A japán „újragondolás” jellegzetességeiről értékes elemzés olvasható Takó Ferenc tanulmányaiban (Takó 2017, 2018).

⁷² Wachutka 2013: 227–228.

⁷³ Wachutka 2013: 228.

⁷⁴ Wachutka 2013: 228.

⁷⁵ Havens 1974: 188.

⁷⁶ Havens 1974: 9.

⁷⁷ Havens 1974: 7.

szolgálnak a társadalom szerveződésére, a vidéki (paraszti) élet pedig az igazi követendő erkölcsöt és etikát képviseli.⁷⁸ A *shintō* megerősítette a *kyōdōtai* 共同体 (közösségi szervezet) koncepcióját is, az „autentikus japán vidéki közösséget”, amely szorosan kapcsolódott az árasztásos rizstermesztés gyakorlatához, bonyolult öntözési és munkaigényes rendszerével, amely egy speciális közösségi társadalmi szerveződés kialakulását eredményezte.⁷⁹ A *nōhonshugi* „fontos ideológiai áramlat is volt a nemzet önképének tisztázásáért folytatott küzdelmében a Meiji-kor kezdetétől a második világháborúig tartó évek során”.⁸⁰ A XX. század eleji etnológia (*minzokugaku* 民俗学), amelyet Yanagita Kunio és Orikuchi Shinobu fogalmazott meg, egy olyan autentikus népkultúra képét alkotta meg, amelyet a történelem során változatlanak tekintettek, és amelyet az elit változó kulturális horizontja érintetlenül hagyott. Így következképpen a nemzet mint közösség „valódi” kultúrájának megőrzőjeként lehetett rá tekinteni.

5. Összegzés

Az autentikus, a közösség ősi vonásait megőrző népkultúra gondolata, illetve annak jelentősége és a kollektív identitás részévé válása a modernizáció során a XIX–XX. században Japánban és Kelet-Közép-Európában is megfigyelhető – mint ahogyan ennek a máig ható hagyománya is. A kérdés, hogy miért válhatott a népkultúra a nemzeti identitás részévé (és nem pusztán a romantikus vidéki nosztalgia ideájában jelent meg), az a jelen írásban kifejtett modernizációs problematika mellett egy régóta létező, a nemzeti fejlődésről és a nemzettudatok kialakulásáról és jellegéről folytatott koncepcionális értelmezési vitához is kapcsolható.⁸¹

A nemzet fogalmát a társadalomtudomány egy része⁸² a modernizációhoz köti, azt pedig a kapitalizmus kialakulásához. A nemzet ebben a felfogásban politikai koncepció, „elképzelt közösség”, társadalmilag megkonstruált egység, amellyel a modernizálódás (iparosodás, urbanizáció, belső migráció) folyamán hagyományos kötődéseiket (lokális összetartozás, helyi közösségek, család, vallási csoportok) elvesztett egyének azonosulhattak. A nacionalizmus eszerint a független nemzetállam megteremtésére irányuló politikai mozgalom, amelynek kialakulásában az iparosodás, a társadalmi és állami modernizáció

⁷⁸ Havens 1974: 296.

⁷⁹ Robertson 1991: 89.

⁸⁰ Havens 1974: 317.

⁸¹ Ring 2004.

⁸² Néhány irányadó munka ebben az irányzatban: Anderson 1991; Gellner 2006; Hobsbawm 1990; Breuilly 1993. A kitalált tradíció elmélete főként Hobsbawm nevéhez köthető, Hobsbawm–Ranger 1983.

játszik meghatározó szerepet.⁸³ A nemzetnek egy másik, nem pusztán politikai, hanem kulturális fogalomként való értelmezése eltér a nyugat-európai politikai („civil”) nemzet koncepciójától, és egy másik fejlődési modellhez kapcsolódik: a „kultúrnemzeti” koncepcióhoz. Eszerint az önmagukat nemzetnek tekintő közösségek nemcsak vagy nem elsősorban politikai testületnek tartották magukat, hanem a közös nyelv és kultúra által (is) összetartott közösségnek. A kulturális nemzeti identitás alapjai: a közös nyelv, a közös múlt, mítoszok, legendák, hagyományok, a történelmi tudat, a szomszédok képe, és különösképpen erősen integráló elemek a szimbólumok, amelyek képesek voltak elfedni „az etnikumon belül a társadalmi, regionális és felekezeti különbségeket, és megszilárdították benne az összetartozás és egység érzését”.⁸⁴ Megtalálhatók még olyan elemek a kulturális identításban, mint a népkultúra, a folklór, a szülőföld mint táj, sajátos lelkiség vagy szellemiség vagy akár még gasztronómia és az emblemikus növény vagy állat is. Mindezen jellegzetességek egyértelműen megfigyelhetők Japán esetében is, főként a *kokugaku* eredményeinek köszönhetően (beleértve Hirata népkultúrával kapcsolatos munkásságát). A közös mítosz (a teremtés, a Napistennő, az isteni eredet és egyenes leszármazás mítosza) és a közös kultúra lett az alapja a közös identitásnak, amely felülírta a társadalmi és gazdasági különbségeket, és kialakította az egység érzetét.⁸⁵ A japán szellemiség (*Yamato damashii* 大和魂), a szent hegyek, a szülőföld (*furusato*), a rizs kiemelt, szinte megszentelt státusza a táplálékok között – mind a japán egyedi kultúra, a japán kulturális identitás meghatározó összetevői lettek. Japán esetében ugyan mondhatjuk, hogy a modernizáció során az „államnemzeti” fejlődés érvényesült, hiszen Japánban létezett az állam, és az állampolgárok egységesen a császár alattvalóinak számítottak – éppen ez teremtette meg az ország egységét. A Meiji-állam valóban a nyugati modellt követte, a főként „felülről” végrehajtott modernizáció során modern intézményrendszerrel rendelkező nemzetállamot alakított. Ugyanakkor ennek a modern nemzettudatnak az alapját képező kulturális identitást már a kora újkorban, a nyugati típusú modernizációt megelőzően megfogalmazták – a modernizáció során ezekből az elemekből alkották meg Japán modern nemzeti identitását.⁸⁶ A kulturális identitás fontosságát mutatja akkor és a későbbiekben is, 1945 után is és még ma is az, hogy a japán nemzettudat mennyire szorosan kötődött (és kötődik ma is) a kulturális koncepcióhoz, amelynek egyik leginkább látható megjelenése a *nihonjinron* 日本人論 („A japánság elmélete”) kiterjedt és népszerű irodalma.⁸⁷

---

⁸³ Ring 2004: 9.

⁸⁴ Kiss Gy. 2011: 33.

⁸⁵ Burns 2003: 220.

⁸⁶ Burns 2003.

⁸⁷ Farkas 2018: 147–154.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Tencsényi, Balázs – Michal Kopecek (eds.) 2006. *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770–1945)*. Texts and Commentaries, Vol. 1, Late Enlightenment – Emergence of the Modern National Idea. Budapest–New York: CEU Press.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Anderson, Benedict 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso.
- Bellah, Robert 1985. *Tokugawa Religion. The Cultural Roots of Modern Japan*. New York: Free Press.
- Breuilly, John 1993. *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press.
- Burns, Susan L. 2003. *Before the Nation: Kokugaku and the Imagining of Community in Early Modern Japan*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822384908>
- Chakrabarty, Dipesh 1998. „Afterword. Revisiting the Tradition/Modernity Binary.” In: Stephen Vlastos (ed.) *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley, CA: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520918177-022>
- Cornis-Pope, Marcel – John Neubauer (eds.) 2004. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. <https://doi.org/10.1075/ch11.xix>
- Csurgó, Bernadett 2016. „Nostalgia for the rural. Cultural heritage-based tourism and community building in rural Hungary.” In: *Proceedings of Heritage. 5th International Conference on Heritage and Sustainable Development*. Barcelos: Green Lines, 1583–1592.
- Delanty, Gerald 2012. „The Historical Regions of Europe: Civilizational Backgrounds and Multiple Routes to Modernity.” *Historická Sociologie* 1: 9–24. <https://doi.org/10.14712/23363525.2014.35>
- Farkas, Ildikó 2013. „The Japanese Nation Building in European Comparison”, *Acta Asiatica Varsoviensia* 26: 7–27.
- Farkas Mária Ildikó 2014. „Kitalált, felújított vagy valódi hagyományok?” *Távol-Keleti Tanulmányok*, 4.1–2: 79–98.
- Farkas Mária Ildikó 2015. „Cultural identity, nation building, modernization. Defining identity in Japan and East-Central Europe in the 18th and early 19th century.” In: Melinda Papp (Pappová) (ed.) *Encounters with Japan. Japanese Studies in the Visegrad Four Countries*. Budapest: Eötvös University Press, 51–86.
- Farkas Mária Ildikó 2016. „Kulturális identitás, nemzetépítés, modernizáció A kulturális és nemzeti identitás megfogalmazása Japánban és Közép-Európában a 18–19. században.” *Orpheus Noster* VIII.1: 44–63.
- Farkas, Mária Ildikó 2016. „Reconstructing Tradition. The Debate on ‘Invented Tradition’ in the Japanese Modernization.” *Acta Asiatica Varsoviensia* 29: 31–46.
- Farkas Ildikó 2018. *A japán modernizáció ideológiája*. Budapest: L’Harmattan–KRE.

- Farkas, Mária Ildikó 2020. „Homeland in the Discourses of Collective Identity of Early 19th Century in Japan and Central Europe.” In: Christopher Craig – Enrico Fongaro – Aldo Tollini (eds.) *Furusato: ‚Home’ at the nexus of history, art, society, and self*. Milan: Mimesis International, 195–214.
- Farkas Mária Ildikó 2024. „Hazai tudományok és külföldi hatások? Hirata Acutane nézeteinek külső forrásai.” In: Doma Petra – Farkas Mária Ildikó (szerk.) *Kortárs Japanológia V*. Budapest: KRE – L’Harmattan, 229–258.
- Flueckiger, Peter 2011. *Imagining Harmony: Poetry, Empathy, and Community in Mid-Tokugawa Confucianism and Nativism*. Stanford: Stanford University Press.
- Gellner, Ernest 2006. *Nations and Nationalism*. John Wiley & Sons.
- Hall, Stuart – du Gay, Paul (eds.) 1996. *Questions of Cultural Identity*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications.
- Hansen, Wilburn 2006. „The Medium is the Message: Hirata Atsutane’s Ethnography of the World Beyond.” *History of Religions* 45.4: 339–372.
- Hansen, Wilburn 2008. *When Tengu Talk: Hirata Atsutane’s Ethnography of the Other World*. Honolulu: University of Hawai’i Press. <https://doi.org/10.1558/arsr.v23i1.118>
- Hardacre, Helen 2017. *Shinto. A history*. Oxford: Oxford University Press.
- Harootunian, Harry D. 1988. *Things Seen and Unseen: Discourse and Ideology in Tokugawa Nativism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Havens, Thomas R. H. 1974. *Farm and Nation in Modern Japan. Agrarian Nationalism, 1879-1940*. Princeton–London: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400872169>
- Hobsbawm, Eric 1990. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric – Terence Ranger (eds.) 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hofer, Tamás 1995. „The ‘Hungarian Soul’ and the ‘Historic Layers of National Heritage’: Conceptualizations of Hungarian Folk Culture, 1880–1944.” In: Ivo Banac – Katherine Verdery (eds.) *National Character and National Ideology in Interwar Eastern Europe*. New Haven: Yale Center For International and Area Studies, 64–81.
- Horel, Catherine 2009. *Cette Europe qu’ondit centrale des Habsbourg à l’intégratio européenne, 1815–2004*. Paris: Beauchesne.
- Hroch, Miroslav 1996. „From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe.” In: Gopal Balakrishnan (ed.) *Mapping the Nation*. New York–London: Verso, 78–97.
- Hroch, Miroslav 2007. „National Romanicism.” In: Balázs Tencsényi – Michale Kopecek (eds.) *Discourse of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770–1945). Texts and Commentaries. Vol. 2. National Romanticism – The Formation of National Movements*. Budapest–New York: CEU Press, 4–21.
- Ito, Abito 1997. *Aspects of Japanese Culture and Society: An Anthropologist’s View*. Tokyo: International Society for Educational Information.
- Jedlicki, Jerzy 1973. „Native Culture and Western Civilization. Essay from the History of Polish Social Thought of the Years 1764–1863.” *Acta Poloniae Historica* 28: 63– 85.
- Jedlicki, Jerzy 1999. *A Suburb of Europe: Nineteenth-century Polish Approaches to Western Civilization*. Budapest: Central European University Press. <https://doi.org/10.1515/9789633865538>
- Jungmann, Jozef 2007. „Second Conversation Concerning the Czech Language.” In: Balázs Tencsényi – Michal Kopecek (eds.) *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945). Texts and Commentaries, Vol. II. National Romanticism – The Formation of National Movements*. Budapest–New York: CEU Press, 103–111. <https://doi.org/10.1515/9786155211249-014>
- Kiss Gy. Csaba 2011. „Hol vagy, hazám?” *Kelet-Közép-Európa himnuszai*. Budapest: Nap Kiadó.

- Kitromilides, Paschalis M. 2006. „The Enlightenment in Southeast Europe: Introductory considerations.” In: Balázs Tencsényi – Michal Kopecek (eds.) *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945). Texts and Commentaries, Vol. 1. Late Enlightenment – Emergence of the Modern National Idea*. Budapest–New York: CEU Press, 45–56.
- Larsson, Ernils 2023. „Addressing the Shinto establishment: ‘Faith talk’ and ‘God talk’ in political rhetoric in contemporary Japan.” *Contemporary Japan* (online megjelenés: 2023. augusztus 31.) <https://doi.org/10.1080/18692729.2023.2251806>
- Lelewel, Joachim 2007. „Legitimacy of the Polish Nation.” In: Balázs Tencsényi – Michal Kopecek (eds.) *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945). Texts and Commentaries, Vol. II. Vol. II. National Romanticism – The Formation of National Movements*. Budapest–New York: CEU Press, 33–41. <https://doi.org/10.1515/9786155211249-005>
- Malý, Jakub 2007. “Our National Rebirth.” In: Balázs Tencsényi – Michal Kopecek (eds.) *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945). Texts and Commentaries, Vol. II. Vol. II. National Romanticism – The Formation of National Movements*. Budapest–New York: CEU Press, 65–71.
- McNally, Mark 2005. *Proving the way: conflict and practice in the history of Japanese nativism*. Cambridge, MA: Harvard University Asia Center. <http://dx.doi.org/10.1163/9781684174096>
- Mijachi Masato 宮地正人 2004. *Meiji ishin to Hirata kokugaku 明治維新と平田国学* [A Meiji-restauráció és a Hirata kokugaku]. Tōkyō: Kokuritsu Rekishi Minzoku Hakubutsukan.
- Mijachi Masato 宮地正人 2015. *Rekishi no naka no “yoakemae”: Hirata kokugaku no bakumatsu ishin 歴史のなかの『夜明け前』—平田国学の幕末維新* [„Hajnal előtt” a történelemben: A Hirata kokugaku az Edo-kor végén] Tōkyō: Yoshikawa Kōbunkan.
- Mitsumatsu, Makoto 2020. „The Successors of Hirata Theology.” *Religious Studies in Japan* 5: 53–80.
- Moriya, Katsuhisa 1991. „Urban Networks and Information Networks.” In: Chie Nakane – Shinzaburo Oishi (eds.) *Tokugawa Japan. The social and economic Antecedents of Modern Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press, 118–119.
- Morrison, Lindsay R. 2013. „Home of the Heart: the Modern Origins of Furusato.” *ICU Comparative Culture* 45: 1–27.
- Murakami, Yasusuke 1984. “Ie Society as a Pattern of Civilization.” *Journal of Japanese Studies* 10.2: 281–363.
- Murakami Yasusuke 村上泰亮 1994. *Bunmei to shite no ie shakai. 文明としての家社会* [Az ie-társadalom mint civilizáció]. Tōkyō: Chūō Kōronsha.
- Neubauer, John 2010. “Petőfi: Self-Fashioning, Consecration, Dismantling.” In: Marcel Cornis-Pipe – John Neubauer (eds.) *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume IV: Types and Stereotypes* Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 40– 55. <https://doi.org/10.1075/chlel.xxv.05ne>
- Niederhauser Emil 1981. *The Rise of Nationality in Eastern Europe*. Budapest: Corvina.
- Nosco, Peter 1990. *Remembering Paradise: Nativism and Nostalgia in Eighteenth-Century Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.1163/9781684170081>
- Notehelfer, F. G. 1999. “Review on Mirror of Modernity.” *Journal of Japanese Studies* 25.2: 432–438. https://doi.org/10.2307/133333_
- Okey, Robin 1992. “Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions.” *Past & Present* 137: 102–133. <https://doi.org/10.1093/past/137.1.102>
- Ring Éva 2004. *Államnemzet és kultúrnemzet válaszútján*. Budapest: ELTE Eötvös.
- Robertson, Jennifer 1991. *Native and Newcomer: Making and Remaking a Japanese City* Berkeley, CA: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520915022>

- Robertson, Jennifer 1998. "It Takes a Village: Internationalization and Nostalgia in Postwar Japan." In: Stephen Vlastos (ed.) *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley, CA: University of California Press, 110–132. <https://doi.org/10.1525/9780520918177-012>
- Santos, Alexandre R. 2024. "On the nature of tradition: The Japanese notion of *furusato* and a historical quest for place." *History and Anthropology*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/02757206.2024.2337626>
- Scheiner, Erwin 1988. "The Japanese Village. Imagined, Real, Contested." In: Stephen Vlastos (ed.) *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley, CA: University of California Press, 67–94. <https://doi.org/10.1525/9780520918177-009>
- Szűcs Jenő 1983. *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Budapest: Magvető.
- Szűcs, Jenő 1988. "The three historical regions of Europe: an outline." In: John Keane (ed.) *Civil Society and the State*. London: Verso, 291–33.
- Takó Ferenc 2017. „Fordítva: Nyugati társadalomfilozófiai koncepciók és terminusok „japanizációja” a korai Meiji érában.” *Távol-keleti Tanulmányok* 9.2: 151–187. <https://doi.org/10.38144/TKT.2017.2.7>
- Takó Ferenc 2018. „Tükör által. A nyugati filozófiai tradíció szerepe a Meiji-megújulás önértelmezésében.” *Távol-keleti Tanulmányok* 10.2: 159–198. <https://doi.org/10.38144/TKT.2018.2.7>
- Teeuwen, Mark 2006. "Kokugaku vs. Nativism." *Monumenta Nipponica* 61.2: 227–242. DOI:10.1353/mni.2006.0023
- Vlastos, Stephen 1998. "Agrarianism without Tradition: The Radical Critique of Prewar Japanese Modernity." In: Stephen Vlastos (ed.) *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley, CA: University of California Press, 79–95. <https://doi.org/10.1525/9780520918177-010>
- Vlastos, Stephen 1998. "Tradition. Past/Present Culture and Modern Japanese History." In: Stephen Vlastos (ed.) *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley, CA: University of California Press, 1–18. <https://doi.org/10.1525/9780520918177-004>
- Wachutka, Michael 2012. *Kokugaku in Meiji-period Japan. The Modern Transformation of National Learning and the Formation of Scholarly Societies*. Leiden, Boston: Global Oriental.
- Waswo, Ann 1999. "Review on Mirror of Modernity." *Monumenta Nipponica* 54.1: 133–135. <https://doi.org/10.2307/2668280>
- Wojtan, Linda S. "Rice: It's More Than Food In Japan." *Japan Digest*, November 1993. <http://spice.fsi.stanford.edu/sites/default/files/digest6.pdf> (utolsó letöltés: 2016. augusztus 11.)
- Yoshida Asako 吉田麻子 2012. *Chi no kyōmei: Hirata Atsutane o meguru shomotsu no shakaishi* 知の共鳴 — 平田篤胤をめぐる書物の社会史 [A tudás visszhangja: A Hirata Atsutane-ről szóló könyvek társadalomtörténete]. Tōkyō: Perikansha.
- Yoshida Asako 吉田麻子 2016. *Hirata Atsutane: Kōkyō szuru shisha, seija, kamigami* 平田篤胤—交響する 死者・生者・神々 [Hirata Atsutane: A halottak, az élők és az istenek összhangja]. Tōkyō: Heibonsha.